

80-იანელთა თაობის ხელოვნება

დღეს ჩვენ უნდა დავიწყოთ საუბარი იმ მხატვრულ მოვლენებზე ჩვენს ცხოვრებაში, რომლებიც 1970-იანი წლების ბოლოს უკავშირდება და 1980-იან წლებში გადადის. თუმცა, ვთქვი კიდევ, ხელოვანთა ამ ჯგუფს, ჩვეულებრივ, „ოთხმოციანელებად“ იხსენიებენ. მე, პირადად, ეს ზუსტი არ მგონია, რადგან „ოთხმოციანელები“ კიდევ სხვები არიან, რომლებიც ამათგან რამდენადმე კი არა, გვარიანად განსხვავდებიან. თუმცა ეს, ბოლოსდაბოლოს, შეთანხმების საკითხია, მაგრამ, ვიდრე თვითონ ამ ადამიანებზე ვიტყვოდე, წინარე ათწლეულიდან (1960-იანი წლების მეორე ნახევარი, 1970-იანი წლების პირველი ნახევარი) კიდევ რამდენიმე რამ დამრჩენია სათქმელი - ძირითადად, ეს ორი საკითხია.

პირველ ყოვლისა, საბავშვო წიგნის დასურათება, რომელიც ამ დროს ძალიან გააქტიურებულია და იქ არიან ადამიანები, რომლებიც მართო ამაზე მუშაობენ - მაგალითად, შალვა ცხადაძე, ჟურნალ „დილის“ მხატვარი და წიგნებსაც ასურათებდა. არიან სხვებიც - მაგალითად, ზაურ დეისაძე, რომელიც დაზგურ გრაფიკაშიც მუშაობს, მაგრამ წიგნსაც ასურათებს, ფერმწერი თამაზ ხუციშვილიც ხშირად ასურათებდა წიგნებს. ზოგჯერ, საბავშვო და არა მხოლოდ საბავშვო წიგნებში ჩნდებიან უფრო ფერმწერები - მაგალითად, ზურაბ ნიჟარაძე, რომელიც ლუის კეროლის სახელგანთქმული წიგნის, „ალისა საოცრებათა ქვეყანაში“, ყდას აკეთებს და შექსპირის ტრაგედიების ილუსტრაციების ციკლს შექსპირის ხუთტომეულისთვის, რომელიც, სამწუხაროდ, არ დასრულდა და სამტომეულად დარჩა; თუმცა, როგორც ვიცი, განსვენებულ ნიკო ყიასაშვილს ხუთივე ტომი გამზადებული აქვს. იქნებ, ოდესმე ვინმეს ჭკუაში დაუჯდეს ამ საქმის ბოლომდე მიყვანა?!

საერთოდ, ამ დროს წიგნის გრაფიკა უხვად არის წარმოდგენილი. უფროსი თაობა, ლადო გრიგოლიაც აქტიურად მუშაობს, მომდევნო თაობაც - მაგალითად, ოთარ ჯიშკარიანი ან დუნდუა. ერთია მხოლოდ, რომ კვლავაც მძიმე საკითხად რჩება პოლიგრაფიის ხარისხი. ფაქტიურად, დაბეჭდილი წიგნი და მისი დახატული დედანი ისე განსხვავდება ერთმანეთისგან, რომ ზოგჯერ ვფიქრობ - ეს მშვენიერი ნამუშევარი სულ ნუ იქნებოდა დაბეჭდილი, ასე რომ არ წაბილწულიყო, იმიტომ, რომ მართლა ძალიან კარგავს ხარისხს; და ზოგჯერ, როცა დედანს ნახავ, ეს, თურმე, სულ სხვა რამისგან გამოვიდა და შენ რომ გეგონა უფერული, მოუწესრიგებელი, თურმე არასწორად მოჭრილი და განთავსებულია, ფერი დაკარგულია და ა.შ. და ა.შ.; ან პირიქით, რაღაც იყო ფაქიზ ფერადოვნებაზე აგებული და ისე აკივლა პოლიგრაფიამ, რომ შეგეშინდება - მხატვრებზე არ იყო, რასაკვირველია, დამოკიდებული. სხვათაშორის, ცდილობდნენ - ამარტივებდნენ გამას, ნახატს, რომ მინიმალური

სირთულე შექმნოდა ტექნიკას და საკმაოდ შემაწუხებელი ხარისხობრივი სხვაობა გამოდიოდა. დამსურათებლებში აუცილებლად უნდა ვახსენოთ ჯემალ ლოლუა, არ შეიძლება სხვაგვარად - მას უამრავი, პირველ ყოვლისა, საბავშვო, წიგნი აქვს დასურათებული და ის ჩვენი წიგნის მხატვრობის ერთგვარი მიკრო ეპოქაა.

მეორე პრობლემა, რომელიც აუცილებლად უნდა ვახსენო, ქანდაკების საკითხია. საქმე ის გახლავთ, რომ იმ თაობის მერე, 1950-იანი წლების ბოლოს რომ გამოჩნდა და საზოგადოებისთვის უფრო 1960-იან წლებში გათვალსაჩინოვდა - ელგუჯა ამაშუკელი, მერაბ ბერძენიშვილი, გიორგი ოჩიაური, ჯუანშერ (ჯუნა) მიქატაძე - შემდეგი, მათზე უმცროსი მოქანდაკეები, ნაკლებად აღმოჩნდნენ საზოგადოების ყურადღების თვალსაწიერში. თვითონ მეც ისინი მთლად კარგად არ ვიცი; შემძლია მეტ-ნაკლებად კარგი წარმოდგენა ვიქონიო სამ მოქანდაკეზე, რომლებიც ნაკვლევია - ჩემმა, სამწუხაროდ, უდროოდ გარდაცვლილმა კოლეგამ, სოფიო იოსელიანმა იმუშავა; ესენი არიან - ჯემალ შანშიაშვილი, რომელსაც "50-იანელები" ერთგვარ საკუთარ მოკავშირედ ხედავდნენ, ოღონდ უფრო მეტად ფერმწერ-გრაფიკოსები, ვიდრე მოქანდაკეები; შემდეგ არის რუსუდან გაჩეჩილაძე, ძალზე საგულისხმო პორტრეტისტი და თენგიზ კიკალიშვილი - ასევე ძალიან საინტერესო მოქანდაკე, რაღაც შემთხვევებში - საკამათოც. მაგალითად, როცა მისი ქანდაკება იძენს დიდ მასშტაბს და ქუჩაში გამოდის - კონსტანტინე გამსახურდიას ძეგლი ან ბარათაშვილის ქუჩის თავში შოთა ყავლაშვილის ძეგლი - ყოველთვის კამათს იწვევს და, მე მგონი, ვერ ხერხდება რაიმე საერთო აზრის შემუშავება, მაგრამ უდავოდ საინტერესო პორტრეტისტია.

არიან სხვებიც, რომელთა სახელებიც შემძლია ვთქვა და კიდევ გააზრება უნდა. ახლა დაიწერა ქ-ნ თამარ შავგულიძის წიგნი, რომელიც ჯერ დაბეჭდილი არ არის (მე მარტო თეზისები ვიცი და არ ვიცი, რა გამოვიდა საბოლოო ჯამში) - რა თქმა უნდა, წინარე ხანაც არის, მაგრამ მახვილი იქნება გაკეთებული 1970-იანი, 1980-იანი წლების მოქანდაკეებზე და, ალბათ, უფრო სრული სურათი გვექნება. ამ წუთში ჩვენ ის არ გვაქვს, ყოველ შემთხვევაში, მე, ნამდვილად, არ მიმუშავია ქანდაკებაზე.

ახლა გადავიდეთ "ოთხმოციანელების" პირველ დასზე. ჩვეულებრივ, აქ ოთხი სახელია ხოლმე, მაგრამ, ალბათ, არის უფრო მეტი - ალბათ კი არა, ნამდვილად არის; მაგრამ მაინც ამ თაობის თუ ქვეთაობის სახე ეს ოთხი ადამიანია - ლევან ჭოლოშვილი, ირაკლი ფაეჯიანი, გია ბულაძე და მერაბ აბრამიშვილი. არიან კიდევ ლევან ტატიშვილი, ბესო არბოლიშვილი, იური ბერიშვილი. ალბათ, სხვებიც შეიძლება გაიხსენოს ადამიანმა - არა ერთი და ორი; მაგრამ ამ თაობის ასეთი ერთგვარი მანიფესტური თუ დეკლარაციული ფიგურები ეს ოთხნი არიან. ჩემს წარმოდგენაში ისინი, თავის დროზე, ერთიანდებოდნენ ერთი სახელით - მათთვის მინდოდა

დამერქმია ნეორომანტიკოსები. ვარქმევდი კიდეც და არა მხოლოდ მე. გარკვეულად, ეს გამოჩნდა ორგანიზაციულადაც - ყოველ შემთხვევაში, გია ბულაძემ და ლევან ჭოლოშვილმა სხვა მხატვრებთანაც (მაგალითად, ქეთევან მატაბელთან, ბესო არბოლიშვილთან, გია გუგუშვილთან) ერთად, ერთი-ორი გამოფენა გამართეს; ლევან ლალიძემ სრულებითაც არახელწამოსაკრავი მხატვარია. მაგრამ, საბოლოო ჯამში, ისინი მაინც ვერ ჩამოყალიბდნენ მოძრაობად. პირველ ყოვლისა, იმიტომ, რომ ირაკლი ფარჯიანმა თავიდანვე შორს დაიჭირა თავი; მერაბ აბრამიშვილი საკმარისად გვიან გამოჩნდა საზოგადოებისთვის - სხვანაირი ხასიათის ადამიანი იყო და, მგონი, სიტყვიერ კავშირშიც კი არ შემოვიდა. ირაკლი ფარჯიანთან საუბარი მაინც იყო, მასთან დიალოგიც არ ყოფილა - მე არ გამიგია, რომ მერაბ აბრამიშვილს დანარჩენ სამთან ჰქონოდა აზრთა გაცვლა-გამოცვლა, საერთო თვალსაზრისზე ბჭობა ან რაღაც ამდაგვარი.

ამ ჯგუფისთვის საერთოა კიდეც ის, რომ მათი თემატიკა მაშინდელ სივრცეში საკმაოდ რთულად იმკვიდრებდა ადგილს. მაგალითად, ლევან ჭოლოშვილი ამ ისტორიას ასე ყვება ხოლმე - მას აკრძალული ჰქონდა გამოეფინა თავისი ნახატების დიდი სერია, რომელსაც ის დღეს „განადგურებულ არისტოკრატის“ უწოდებს (მაშინ ასეთი სახელი არ ერქვა, ყოველ შემთხვევაში, მე არ მახსოვს). რასაკვირველია, ეს დღევანდელითვის უფრო გასაგებია, მაგრამ, სინამდვილე კიდეც უფრო მძიმე იყო, იმიტომ, რომ ასეთ პირდაპირ აკრძალვამდე - ვიღაც გაბრაზებულ ძიას დაექნია თითი და ეთქვა, "შენ როგორ გაბედე ამ სურათის აქ მოტანა და წაიღე აქედან, მოაშორე და აღარ დაგვანახო"-ო - საქმე არც მისულა. მე მახსოვს ეს საუბრები, რადგან ლევანს უკვე მაშინ, 1970-იანი წლების ბოლოსკენ, ბევრი ფოტოსურათი ჰქონდა გადაქცეული ტილოებად (არა ფოტოების ტრანსფორმაცია ფერწერად, არამედ ფოტო, როგორც მოტივი, რომელიც შემდეგ იქცეოდა სრულებით სხვა რამედ), უკვე საკმაოდ რაოდენობა არსებობდა. ჩვენ სულ ვეუბნებოდით - "მოდით, მოამრავლე პორტრეტები და გქონდეს"; და ჰქონდა და ახლაც აქვს ძალიან კარგი პორტრეტები (მამამისის, ძალიან კარგი მათემატიკოსის - გიორგი ჭოლოშვილის, რესტავრატორ - სოსო ბანძელაძის, მანია ციციშვილის, ავტოპორტრეტი); ვთხოვდით - "ამას კიდეც დაამატე და ესენი გავიტანოთ, იმიტომ, რომ იმას ხომ ვერ გაიტან?!" აზრადაც არ გვქონია, რომ ის ოდესმე სადმე, დიდ სივრცეში გამოჩნდებოდა!

ეს იყო ის თვითცენზურა, რომელიც, შეიძლება, დღევანდლამდეც კი გამოგვყვა. უნდა გითხრათ, რომ ცუდი რამაა. კარგია, როგორც თვითკონტროლის ჩვევა, იმიტომ, რომ მე არ მიმაჩნია სწორად - რაც ენაზე მოგადგება, ყველაფერი აყრანტალო, როგორც დაახლოებით 200 წელია მიღებულია. ეს ასე არ არის! ადამიანი პასუხს აგებს თავის ნათქვამზე, თავის გაკეთებულზე, გარეთ გამოტანილზე; პასუხს აგებს იმაზე, რა

იფიქრეს და რა დაემართათ ადამიანებს, რომლებმაც, თავისდაუნებურად, მიიღეს მისგან ეს, როგორც დღეს იტყვიან, გზავნილი; მაგრამ, ცუდია, როგორც სრულებით უაზრო თვითშეზღუდვა, რომელსაც დიდ ღირებულებებთან და პრინციპებთან კი არ აქვს საქმე, არამედ ჭკუამოკლე ადამიანების აჩემებებთან და აბსოლუტურად უაზრო აკრძალვებთან, რომლებიც, რას ეფუძნება, კაცმა არ იცის! ეს ნამდვილად გვაქვს ჩვენ - თაობების თვისება იყო. ვთქვი კიდევ, დაახლოებით, 1977 წელს ჩემმა მასწავლებელმა, ბ-ნმა ლევან რჩეულიშვილმა მითხრა - "შენ მალე იმას არც დაწერ, რაც არ შეიძლება გამომზიურდეს, შენ გონებაში მაკრატელი გაჩნდება, რომელიც იმას ჩამოჭრის, რაც შეუძლებელია"-ო და მართლაც გაჩნდა! მე რამდენიმე ნაშრომი მაქვს, რომელიც 1980-იან წლებში დაწერე, მხოლოდ იმისთვის, რომ ჩემს სამსახურში - გიორგი ჩუბინაშვილის სახელობის ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტში - დაახლოებით 10 ადამიანისთვის გამეზიარებინა და ოდესმე რომ დავბეჭდავდი, საერთოდ არ მიფიქრია. უფრო სწორად, ზუსტად ვიცოდი, რომ - არა! მერე გადავარდა საბჭოთა ხელისუფლება (როგორ შეწუხდებიან ისინი, ვინც ამას სამოთხედ იგონებს, მაგრამ, ეტყობა, რაც მათ ესამოთხეებათ, მე მეჯოჯოხეთება!), მაშინაც არ მიფიქრია იმის გამოქვეყნება - სხვებმა გაიხსენეს და მითხრეს, მოგვეციო. რატომღაც ისე მქონდა - ხომ ვიცოდი, რომ უკვე შეიძლება, მაგრამ საყურნალოდ ხომ არ დამიწერია?! ეს მაკრატელი მართო ჩემს თავში ხომ არა, ყველასთან იყო!

სხვათაშორის, რამდენადმე უფრო თამამი, ამ მხრივ, ირაკლი ფარჯიანი აღმოჩნდა, თუმცა მისი პირველი ნამუშევრები, რომლებიც მან გამოიტანა (მახსოვს - რაღაც ზღაპარი ეწერა, ჩრდილოევროპული ზღაპრების ჯუჯებივით არსებები ჰყავდა დახატული), დიდად არ მომეწონა. თუ არ ვცდები, მერე იყო პორტრეტი, მერე ნატურმორტი. უკვე 1983 წლის გაზაფხულზე მან, თუ სწორად მახსოვს, გამოიტანა ძალიან კარგი, დიდი „ჯვარცმა“. როცა ის გამოფენაზე დავინახე, საოცრად გამიკვირდა. არ ვიცი, რა მოხდა - უკვე მოახლოებული იყო ეს ე.წ. „პერესტროიკა“, თუ რა იყო. ამავე გამოფენაზე (მე მგონი, არ მეშლება და ეს ერთი გამოფენა იყო) წარმოდგენილი იყო თვითმფრინავის გამტაცებლების - სოსო წერეთლის და დავით მიქაბერიძის აბსტრაქციები. რაღაც ჭანჭიკები ამ დროს უკვე მოშვებას, მეტ-ნაკლებად, იწყებდა. ახლა ვფიქრობ, ხომ არ მეშლება და ამ გამოფენაზე ნატურმორტი ჰქონდა ფარჯიანს გამოტანილი და „ჯვარცმა“ შემდეგ - ყოველ შემთხვევაში, როცა ამის პირველი საშუალება გაჩნდა, ირაკლიმ ეს რელიგიური სურათები გამოფინა.

ლევან ჭოლოშვილმა ეს სურათები დიდ გამოფენაზე მხოლოდ 1985 წელს გამოიტანა. მანამდე ორი პატარა გამოფენა იყო, სადაც მომცრო ნამუშევრები ჰქონდა, მაგრამ ეს, ფაქტიურად (იატაკვეშეთს და არალეგალურს ვერ ვიტყვი), ნახევრად შინაური გამოფენები გახლდათ - ერთი თეატრალურ საზოგადოებაში, მეორე კი,

მხატვრის სახლის ისეთ პატარა დარბაზში, სადაც დამთვალეირებლების დაახლოებით ნახევარიც კი არ შედიოდა, რადგან უმრავლესობამ არც იცოდა, რომ იქ დარბაზია. ამ მეორე დარბაზში მე გამიჩნდა შიში, რომელიც შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს - მანამდე სულ იმედი მქონდა, რომ ჩვენს მხატვრებთან (ჩემი ტოლები არიან, ირაკლი ფარჯიანი - ცოტა პატარა. თუმცა, ერთ ტალღად აღვიქვამდით თავს, ყოველ შემთხვევაში, მე მაინც - მათ მაგივრად არ ვამბობ, ჩემს განცდას გადმოგცემთ) იქნებ, ამ ჯერზე მაინც, იძალოს რომანტიულობამ, აბსოლუტურისკენ სწრაფვამ, რაც ევროპულ რომანტიზმში არ მოხდა - ამ სწრაფვას შეუუღლდა ახალდროინდელი ინდივიდუალიზმი და რომანტიულობა რომანტიზმად გადააქცია. მაგრამ, მეორე გამოფენაზე მე უკვე დავინახე, რომ ჩვენს შემთხვევაშიც იგივე ხდება და მოხდა კიდევ. და როგორც მაშინ, ამჯერადაც ეს ერთობა აღმოჩნდა ძალიან სწრაფწარმავალი, იოლად შლადი და, საბოლოო ჯამში, ეს განწყობილებაც ნელ-ნელა განქარდა.

შეიძლება მხატვრები ამას განიცდიან, როგორც თავისთვის სასიკეთოდ. გია ბულაძემ თქვა, რომ უამრავი სხვადასხვა რამ გამოიარა - ხან ამერიკული რეალიზმის ყაიდის სურათები გაუჩნდება, ხან - რეტროსპექტული ნამუშევრები, ხან იმდენად სუფთა ალეგორია, რომ იქ მხატვრულ ღირსებაზე ხელოვანი თითქმის უარს ამბობს (მთლად უარს არა, მაგრამ ყველაზე ნაკლებად იმას ითვალისწინებს), წინ სათქმელი მოაქვს და არა გამოთქმის ფორმა; ან ლევან ჭოლოშვილი, რომელიც ამ ვიდეოარტებს და რაღაც ამისთანებს აკეთებს, რისთვისაც, სრულიად დაუფარავად მიიწვევს, რომ მენანება მისი ნიჭი და შესაძლებლობები; მაგრამ, დაახლოებით, ვხვდები, რატომ მოხდა ეს; დაახლოებით, იმასაც ვხვდები, რატომ ეს ფორმა და არა - სხვა. როგორც ჩანს, ის 1990-იანი წლების მეორე ნახევრიდან თავის სოციალურ ქმედითობას სხვა ასპარეზზე ვეღარ ხედავს. მაგრამ ეს სწორედ იმის შედეგია, რომ რომანტიულობას, როგორც სხვანაირ ხედვას, შეუძლია შექმნას რაღაც ხანგრძლივი და ამის მაგალითია, თუნდაც, ყველა რელიგიური ხელოვნება, რომელსაც დედამიწაზე უარსებია და ყველა რელიგიური ხელოვნება ყოველთვის არის მიმართება აბსოლუტურთან - მაშინაც კი, როდესაც ის არის ძალიან მატერიალური ფორმით, როგორც ეს ბერძნული ანტიკური ხელოვნებაა. მეორე ამბავია, პირადად ჩემთვის, რომელია ამ მიმართებაში უფრო ახლობელი; ბერძნული ხელოვნება ჩემთვის ახლობელი ნამდვილად არ არის, მაგრამ თქვა, რომ ის მიღმურ-რელიგიურთან გარკვეულ კავშირში არ არის, სიმართლეს ნამდვილად არ შეესაბამება - ყოველ შემთხვევაში, სულ ცოტა, იდეათა სამყაროსთან არის დაკავშირებული თუ არა ღვთაებრივთან, იმ აზრით, როგორსაც ქრისტიანი ამ სიტყვას აძლევს. თუ ეს მხოლოდ პიროვნული სწრაფვაა, თუ ეს არის - "მე განვიცდი" და არა - "მე განვიცდი იმას" და „იმაზე“ არ არის მახვილი, მაშინ, როგორც ჩანს, ეს ასეთი მყარი ვერ იქნება.

ირაკლი ფარჯიანთან რა იქნებოდა - ძალიან ძნელი სათქმელია. ის, 41 წლის კაცი, 1991 წლის დეკემბრის ტრაგიკულ, თბილისის ომის დღეებში გარდაიცვალა. არ ვიცი, ასეთი რა დავაშავეთ, რომ არ უნდა შეგვრჩენოდა ეს უნიჭიერესი მხატვარი?! თუმცა, დავაშავეთ და სწორედ ის მივიღეთ, რისი ღირსებიც ვართ - მე მგონი, ერთ-ერთი მუხლი იყო იმ სასჯელისგან, რაც ჩვენი უგულისყურობის და ქერქეტობისთვის გვეწია. მერაბ აბრამიშვილი, ირაკლიზე ცოტა მეტი წლის კი იყო, მაგრამ აგრეთვე ძალიან ადრე წავიდა ამ ქვეყნიდან - მასთან სპეციფიკური ამბებია. რას გააკეთებდა ირაკლი ფარჯიანი 1990-იან წლებში, ვინ იცის?! ნახავდა ის ძალას, თავის სამყაროს რომ შერჩენოდა თუ რომელიღაც წამლეკავი ტალღა აიტაცებდა მას? აბა, როგორ გინდა ახლა ეს თქვა?! მერაბ აბრამიშვილი განკერძოებულობამ, კარჩაკეტილობამ შეარჩინა თავის სათქმელს. თუმცა, არც მე გამიანალიზებია და არც სხვისი მინახავს - როცა უცებ ჩნდება მასთან ეს ძალიან ლამაზი, მაგრამ საკმარისად საშიში ცხოველები, შეიძლება ესეც რაღაც გარემოებებზე პასუხია?! თუნდაც, ის ამ მტაცებლებს ედემისებრ ბალებში ათავსებდეს, მაგრამ მაინც, ეს, იქნებ, რაღაც ცვლილებაა, მახვილის გადანაცვლებაა?! ამასაც დაფიქრება უნდა, თარიღების შედარება, დინამიკის ნახვა - საით მიდის, რა მრავლდება, რა მცირდება; გაუთავებელი ომები რომ არის მასთან, საიდან მოვიდა ისინი ამ იდილიური მშვენიერების საყაროში?!

რა აერთიანებდა ამ ადამიანებს და სხვებსაც - მაგალითად, ირაკლი სუთიძეს? ჯერ ერთი, ყველა ისინი ძალიან სერიოზულად ეკიდებიან სათქმელს, მოტივს. წინარე, 50-იანელთა, თაობას ლოზუნგად ჰქონდა - „რას გამოხატავ შენ, ამას მნიშვნელობა არ აქვს!“ მათ საუკეთესო და კარგ ნამუშევრებში - რა თქმა უნდა, ძალიანაც აქვს! და ის, რომ ზურაბ ნიჟარაძე ხატავს, ვთქვათ, იტალიელ, ქუჩაში მავალ თუ კაფეში მაგიდასთან ყავის დასალევად მიმდგარ ლამაზმანებს, სრულებითაც არ არის შემთხვევითი და, რა თქმა უნდა, ეს თანაგანსაზღვრავს იმ მხატვრულ შთაბეჭდილებას და იმ მხატვრულად გამოთქმულს რასმე, რაც ამ სურათებმა მოიტანა; ისევე, როგორც, დავუშვათ, ედმონდ კალანდაძის და ჯიბსონ ხუნდაძის პეიზაჟური მოტივები. ჯიბსონ ხუნდაძე ხნულს რომ ხატავს ან გურიის რომელიღაც კორომს - ედმონდ კალანდაძე, ეს სრულებითაც არ არის ნეიტრალური მისი ხელოვნების მიმართ. ან, თუნდაც, ბ-ნი ედმონდი როცა ვილაცის პორტრეტს აკეთებს - გრაფიკულს თუ ფერწერულს - ეს ისე, შემთხვევით გააკეთა? რატომ არის, რომ მის მოდელებს რაღაც საერთო აქვთ ხოლმე?! რაღაც ნიშნით ხდება შერჩევა. მერე რა, რომ ამ ნიშანზე შინაგანად არ ფიქრობდა - ის არსებობს; ყველა მათგანთან - ზურაბ ნიჟარაძესთან, დიმიტრი ერისთავთან, ვისთანაც გინდათ! მაგრამ, თეორიის დონეზე, ისინი გეტყოდნენ, რომ - არა; რომ მთავარი არის იმ მხატვრული საშუალებების მეტყველება - ისინი თავის საკეთებელს ასე იაზრებენ.

იმ თაობას, რომელიც 1970-იანი წლების ბოლოს ამეტყველდა, სხვანაირად მიაჩნია - ის ფიქრობს, რომ სათქმელს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს; ხშირად ის მათთან სავსებით ლიტერატურულია და პირდაპირ ამბად შეიძლება მოყვე. ჯერ ერთი, მიმართავენ ამბებს. ლევან ჭოლოშვილი - ისტორიულს, გია ბუღაძე - ხან ისტორიულს, ხან ლიტერატურულს, ხან რაღაცასთან ასოციაციებს (მაგალითად, მუსიკასთან), მაგრამ ეს ასოციაციები სიტყვიერად ჩამოყალიბებადთან და ჩამოყალიბებულთან არის ნაზიარები და აუცილებლად მასზეა გასული. ეს არ გახლავთ შემთხვევითი. ისინი ამ თავის სხვანაირობას სავსებით ცნობიერად აყალიბებდნენ და გარკვეულ თვალსაზრისადაც წარმოაჩენდნენ. ისე არ იყო, რომ ეს არის ხედვის წერტილი, რომელიც ადამიანებს აქვთ და სხვათა მიმართ ნეიტრალურია - არა! ეს, თუ გნებავთ, გარკვეული გამოწვევა იყო და 50-იანელთა თაობის მხატვრებს ისინი ძალიან არ უყვარდათ და ახლაც არ უყვართ. მათ მშვენივრად დაინახეს, რომ ეს არის შეწინააღმდეგება იმ ხედვას, რომელსაც ისინი, კიდევ კარგი, მხოლოდ სანახევროდ, მაგრამ მაინც ატარებდნენ და ამ გამოწვევას მათ უპასუხეს სათანადოდ, გასაგები, უარყოფითი დამოკიდებულებით (სწორი თუ არასწორი - ეს სრულებით სხვა ამბავია).

ისიც საინტერესოა, სად პოულობენ საკუთარ სათქმელს. ყველა ამ მხატვრისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ის, რასაც ისინი აკეთებენ, ზიარებული იყოს რაღაც მაღალთან, მაღალ ღირებულებათა სამყაროსთან. შეიძლება, აქ სიტყვა "სამყაროს" პირდაპირი მნიშვნელობაც ჰქონდეს - სამყარო ხომ ცაა; ოდესღაც, ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში, ფიქრობდნენ, რომ პირველი ცა, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ, მყარია. ეს მყარი ცა არის სამყარო. და, ამ შემთხვევაში, მართლაც ამ ზევით არსებულ იდეებს - რომელიც ყოფითს, ყოველდღიურს, პროზაულს აღემატება - ყველა იქ ეძებს. თუნდაც, ირაკლი სუთიძე, ვისთანაც ვერ ნახავთ სუიჟეტებს, მაგრამ ის დაგიხატავთ ხარს, რომელიც მითოლოგიურისკენ წაგიყვანთ, ისეთს, რაც აუცილებლად ლამაზია, ანუ მშვენიერების სამყაროსგან არის ნასაზრდოები. ლიტერატურულ-რელიგიურ-მითოლოგიურია მერაბ აბრამიშვილის სამყარო, საკმაოდ ქრისტიანულად შეფერილიც. გია ბუღაძეც - ევროპული რომანტიზმის, ჩვენი ისტორიის რომანტიკულად გააზრებულ სახეებში ეძებს იმ საზრისებს, რომელთა გამოტანაც უნდა. ლევან ჭოლოშვილი ისტორიაში ეძებს, თუმცა, მისთვის ისტორიას სხვანაირი მნიშვნელობა აქვს. მას მიაჩნდა და ახლაც მიაჩნია (და, სხვათაშორის, ეს მისი ვიდეოებიც აქედან მოდის - ისტორიის დოკუმენტური აღბეჭდვა), რომ გამოგონილი ამბავი არ შეიძლება, რომ ხელოვნება ნამდვილ ამბავს უნდა ასახავდეს. ამ თვალსაზრისით, ის სავსებით თანახმიერია ძველი პოეტებისა, ძველი მწერლებისა.

აღორძინების ხანამდე, ანტიკური მწერლობის თითქმის 90%, შუა საუკუნეების თითქმის მთელი მწერლობა - თავისი ცნობიერებით, ისტორიას ყვება, ნამდვილ ამბავს

ყვება. „ვეფხისტყაოსანიც“ კი - რა განზრახვა აქვს რუსთაველს? „თამარს ვაქებდეთ მეფესა“-ო - ამბობს. რაღაც სახით (ამას მე ვერ ჩამოვაცალიბებ, როგორ), „ვეფხისტყაოსანი“, როგორც ჩანს, თამარ მეფის ამბავს მოგვითხრობს. იქ არის რაღაც ისტორიები, რომლებიც თანხვედნილია - თუნდაც ის, რომ თინათინი, დედისერთა, არის მამის მემკვიდრე, რომ მას მამა დასვამს ტახტზე - ეს ხომ პირდაპირ თამარის ისტორიაა, აბა, საიდან მოიტანა რუსთაველმა?! სად მომხდარა ასეთი რამ?! აი, აქ! შეიძლება, ავთანდილი არის დავით სოსლანი - არ ვიცი. არ მინდა მე თვითონ გადავიჭრა გამონაგონებში, მაგრამ, როგორც ეტყობა, ამ შემთხვევაშიც, ჩვენ რაღაც ნამდვილი ამბის მოყოლასთან გვაქვს საქმე. ზღაპარი ხომ მითოსია, ის ხომ ოდინდელ ნამდვილ ამბებს ყვება. ალბათ, მეზღაპრემ იცის, რომ ეს ამბები რაღაცით შემოსილია, მაგრამ ისიც გავითვალისწინოთ, რომ ის არსებები, რომლებიც ზღაპრებში მოქმედებენ და ჩვენ არარეალური გვგონია, ის კუდიანები, დევეები და ა.შ. - იყო კი ზღაპრის მთხრობელისთვის არარეალური? რასაკვირველია, რქებიანი კაცი ტყეში არ დაგხვდებათ; რა თქმა უნდა, იერი, რომელსაც ზღაპრები ამ არსებებს აძლევს, შეიძლება, ჩვენთვის სულ სხვანაირი იყოს, მაგრამ ეს ზღაპრები რაღაც რეალობებს აღწერს, რომელიც, შეიძლება, სულაც არ არის ისეთი არარსებული და გამოგონილი, როგორც მავანთ სურთ; ყოველ შემთხვევაში, თითოეული ჩვენთაგანი, თუ ის თვალებს გაახელს, მიხვდება, რომ გადაყრია სადღაც ამ ძალიან უცნაურ რეალობებს - უბრალოდ, სხვა სახელს ვარქმევთ, კერიას არ ვარქმევთ, მაგრამ ჩვენ რა ვიცით, ეს რა არსია?! ეს თემა ძალიან შორს წაგვიყვანს. ყოველ შემთხვევაში, ძალიან დიდი ხნის განმავლობაში, ალბათ აღორძინების ხანამდე, ხელოვნება ყვებოდა ნამდვილ ამბავს, მათ შორის, ლიტერატურა და ჩვენ შუა საუკუნეების რომანები გამოგონილი რომ გვგონია, არ იყო ის ლანსელოტის ისტორიის გარდამთხრობისთვის - შეთხზული. მისთვის არტურ მეფის ისტორია სრულებით ნამდვილი ისტორიაა, ზუსტად ისეთივე, როგორც მისი თანამედროვე ხელმწიფის - უბრალოდ, შორი იყო და, ამიტომ, მას შეეძლო ცოტა შეელამაზებინა და შეეფერადებინა, სინამდვილე უფრო რომ გამოეკვეთა, ისევ და ისევ.

ლევანი ამ ძველ ტრადიციას უბრუნდება და, არ ვიცი, ახლა რას ფიქრობს, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, წლების წინ სულ ემზადებოდა იმისთვისაც, რომ დაეწერა დოკუმენტური რომანი. არ ვიცი, რა ისტორიის მოყოლას აპირებდა, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, სიტყვის შემოქმედებისადმისაც აქვს მიდრეკილება და დღესაც ველოდები, რომ ეს თავისი ძველი განაზრახვი განახორციელოს. ასე რომ, ლევანისთვის, როცა დოკუმენტურ ფოტოებს ხატავს - ეს იმიტომ კი არ არის, რომ არ შეუძლია რაღაც გამოიგონოს; მას სწორედ ნამდვილ ფაქტში შეუძლია დაინახოს ის ღირებული, იმ ფაქტში ჩაბუდებული ღირებულების უწყება უნდა ადამიანებისთვის და არა რაღაც აბსტრაქტულის, მისთვისაც აბსტრაქტულის.

ყველა მათგანს აქვს სრულებით გამოხატული დამოკიდებულება რელიგიისადმი. ეს, შეიძლება, იმგვარი დამოკიდებულება არ არის მე რომ გამიხარდებოდა, მაგრამ ისინი რომ ყველა რელიგიურად ორიენტირებული ადამიანები არიან - ესეც სიახლე იყო. წინა თაობა ასეთი არ არის. მართლია, ზურაბ ნიჟარაძეს აქვს ნათქვამი ასეთი სასაცილო ფრაზა - მამასგან ვიცი მე ეს, თვითონ არ მოვსწრებივარ; ერთი ზაფხულის გრძელ საღამოს მამაჩემთან რაღაცაზე კამათობდა. ბოლოს, ეს დამთავრდა იმით, რომ ბ-ნ ზურაბს უთქვამს - "როგორ, გინდა მითხრა, რომ შენ იდეალისტი ხარ და მე წყეული მატერიალისტი"?! ასე რომ, მატერიალისტობა არ უნდოდა ბ-ნ ზურაბს ნამდვილად, მაგრამ მისთვის მაშინ რომ გეთქვა, წადი და ღმრთისმშობელი ხატეო, ალბათ, ძალიან გაუკვირდებოდა; თუმცა, უკვე კარგა ხანია, ის ხატავს რელიგიურ სურათებს. სხვათაშორის, ტელესიუჟეტია გაკეთებული, სადაც ისეთი რამეები აქვს ნათქვამი ეკრანიდან, რასაც მავანი ხატმწერიც კი გაიკვირვებდა, ალბათ (ნათქვამის კატეგორიულობიდან გამომდინარე); რაღაც დაახლოებით ასეთი - "იქ კი ყველაფერი გასაგებია, აი აქ, ვიკითხოთ ჩვენ"-ო. 50 წლის წინ ასე ნამდვილად არ იყო. ასე რომ, იმ დროს ეს სიახლე გახლდათ. მაშინ, ბევრი ადამიანი არ ვიცი, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, რაღაც ადამიანების წრე ვიყავით, რომელსაც იმ რელიგიურისკენ მიგვიწევდა გული - ბევრი ჩვენთაგანი წავიდა ისტორიული რელიგიების გზით, სადაც დავადასტურეთ, რომ იქ არის ჭეშმარიტება. სხვამ სხვა გზა აირჩია. ეს ჩემი განსაკითხი და განსასჯელი არ არის - სად, ვინ და რა უნდა გააკეთოს; მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, თავისთავად ეს მიმართულება, გეზი - იმ უზენაესისკენ და მისი ზიარებისკენ და ამ ზიარებულობის სხვათათვის გაცხადებისკენ - საერთო იყო. როცა გია ბუღაძე და ლევან ჭოლოშვილი ისტორიას ხატავენ, მერაბ აბრამიშვილი კი ხატავს ლეგენდარულ ამბავს, იქ ქვეტექსტად აუცილებლად არის ის უზენაესი ღირებულებები. ეს ძალიან მნიშვნელოვანია. დღეს, შეიძლება, ვიღაცას ამის გახსენება აღარ უნდა, მაგრამ მაშინ ასე იყო და პირადად მე ძალიან დიდი და მაღალი მოლოდინით მავსებდა. როგორც უფრო ხშირად ხდება ხოლმე ჩემს ცხოვრებაში - შიშმა უფრო მეტი მითხრა, ვიდრე იმედმა; რისიც მეშინოდა, ის მოხდა, მაგრამ, რას იზამ?!

არ შეიძლება ამის გაუთვალისწინებლობა - ბევრი ჩვენთაგანი მაშინ უკვე ხვდებოდა, რომ საბჭოეთის დრო დათვლილია და ბოლოსკენ მიდის. მე ეს მაშინ სრულად გავაცნობიერე იმ საღამოს, როცა 10 დღის ტყუილების შემდეგ, საბჭოთა საინფორმაციო საშუალებებმა გამოაცხადეს, რომ საბჭოთა ჯარები შევიდნენ ავღანეთში და დაიწყო აბსოლუტურად უიმედო და იმწამსვე განწირული ომი. რა ჭკუით აპირებდნენ ამის გაკეთებას ქვეყანაში, რომელსაც ვერც ერთმა სულიერმა ვერ მოუგრიხა კისერი და სადაც ყველა დამარცხდა?! ხომ უნდა მიხვდე, რომ ეს რაღაც კანონზომიერებაა და როცა ვერც ერთი დამპყრობელი ფეხს ვერ იკიდებს, ნუ ჩადგამ

შენც იქ! ყოველ შემთხვევაში, მე არ მიმაჩნია, რომ ამერიკელები დღეს იქ ამავე მიზნით არიან. არ ვიცი, სწორად იქცევინ თუ არა, მაგრამ ისინი იქ დამპყრობლებად არ მისულან და, თავის ჭკუაში, უნდათ რაღაცაში დაეხმარონ იქაურობას; ესენი - დასაპყრობად და ამ ქვეყნის, ლეგალურად თუ არალეგალურად, კიდევ ერთ საბჭოთა რესპუბლიკად გადასაქცევად მივიდნენ. ეს ხომ სრულებით ცხადი იყო! მათ უნდოდათ, რომ ემართათ იქ! ისევე, როგორც ყველა ჭკუათმყოფელისთვის გასაგები იყო, რომ ეს იქნება ის ლოდი საცდურისა, რომელიც მათ კისერს მოატეხინებს და როცა ეს გამოცხადდა, მახსოვს, მამაჩემს ვუთხარი, რომ ახლა დაიწყო დასასრული-მეთქი.

მაგრამ ჩვენ შეგვეშალა. ჩვენ ვფიქრობდით, ამას დიდი დრო დასჭირდებოდა - სადღაც, 25, 26, 27 წელი ან ცოტა კიდევ უფრო მერე ხანისთვის ვდებდით საბჭოთა სახელმწიფოს დაშლას. როგორც ჩანს, ძალიან მწარედ შეგვეშალა, თითქმის 20 წელი და ამ ჩვენმა გულარხეინობამ აგრეთვე ცუდი შედეგი გამოიღო. ვერ დავიჩემებ, ჩვენ რომ მივმხდარიყავით ეს ცოტა ხნის ამბავია, რაღაც განსაკუთრებულს დავატრიალებდით, მაგრამ შინაგანად მაინც ვიქნებოდით იმისთვის მზად, რაც მოხდა - არ ვიყავით! ჩვენ ბოლომდე არავის გვექონდა გააზრებული (აქ ამ მხატვრებსაც ვგულისხმობ); მაინც ბევრად უკეთესის მოლოდინი გვექონდა ჩვენს გარშემო მყოფი ადამიანებისგან. ჩვენ მათზე, მათ სიმტკიცეზე, თუნდაც, მათ მამულიშვილობაზე, გაცილებით უკეთესი აზრი გვექონდა, ვიდრე სინამდვილეში აღმოჩნდა. ჩვენ მაინც გვეგონა, რომ თუ ადამიანი რაღაცას ლაპარაკობს, ის ასევე იცხოვრებს და, თურმე, უბრალოდ მოდური ლაპარაკი იყო ბევრისთვის - მამულიშვილობა, რელიგიურობა, თუ რაც გინდა! როცა ერთმა, მეორემ თუ მესამემ მათგან რაღაც მოითხოვა - და იდეები ითხოვენ რაღაცის დათმობას, აბა რისი იდეაა, თუ მან არაფერი შეცვალა შენში?! - აღმოჩნდა, რომ ეს ადამიანებს სრულებითაც არ სურთ. მათ ურჩევნიათ იდარდონ იმ დაკარგულზე, რომელსაც, ვითომდა, ამდენს კილავდნენ და აკრიტიკებდნენ, ვიდრე თავის თავში რაღაცას მოერიონ და სცადონ რაღაც შექმნან. გაცილებით უფრო დაშლილი აღმოჩნდა საზოგადოება, ვიდრე ჩვენ გვეგონა - უფრო სწორად, ჩვენ ვიცოდით, რომ ის დაშლილია, მაგრამ მაინც გვეჩვენებოდა, რომ მისი ხელახლა აწყობა უფრო მარტივი იქნებოდა. ჩვენ ასე გვეიმედებოდა, რომ ეს წითელი ჟანგი არის ძალიან თხელი ფენა, სულს შეუბერავ და ის წავა. დედაჩემმა თქვა - "მე სულ მეგონა, როგორც კი დამოუკიდებლობა გამოცხადდა, ხვალიდან ყველა გამოვა სახლიდან და ყველა დაიწყებს დამოუკიდებელი საქართველოს შენებას და ნეტა ჩვენ რა უნდა გავაკეთოთ"-ო. არც კი ვიცი, მოსახლეობის რა პროცენტმა დაიწყო ამაზე ფიქრი, არათუ რამის კეთება - ალბათ 0,00001%-მა. ადამიანების უმრავლესობა დღესაც ნატურულობს თავის საბჭოთა სამსახურებს. ჩემი ცხოვრების მანძილზე ბევრი რამე გავიგე, ზოგი - გულით, ზოგი - გონებით, ზოგი - ორივეთი. ეს მიეკუთვნება იმ მოვლენათა კატეგორიას,

რომელთაც ვერანაირი შეგრძნების, ფიქრის, განცდის ორგანოთი ვერ ვხვდები! სრულებით ვერ წარმომიდგენია, როგორ შეიძლება გენატრებოდეს ეს უბედურება, რომელშიც ჩვენ ისედაც ამდენი დრო გავატარეთ და კიდევ გინდოდეს, რომ ის ბოგინობდეს?!

იმის მოლოდინი სულ გვქონდა, რომ ეს მთავრდება და რაღაც სხვა იწყება; იქნებ, ჩვენს პატარა ქვეყანასაც იმ ცვლილებაში თავის რაღაცის თქმა მოუხერხდება - გავაყრუებთ მთელ ქვეყნიერებას და შუქურებად დავუდგებითო, ასეთი სულელები არ ვყოფილვართ, მაგრამ მე დღესაც მგონია, რომ ეს შეუძლებელი არ არის. შეიძლება ჩუმი სიტყვა თქვა - მნიშვნელობა არ აქვს, გაიგო თუ არა ეს სიტყვა ვიღაცამ ჩიკაგოში. მაგრამ ეს ნათქვამი სიტყვა კოსმიურ ხმებში თუ ჩაერთო და იქ რაღაც შეცვალა - სრულებით არ ეცოდინება პეკინში, დელიში, მელბურნში ამის შესახებ ისტორიის პროფესორს, მაგრამ ცვლილება მოხდებოდა. აი, ამაზე უფრო ვფიქრობდით - ჩვენ რა შეგვიძლია სწორი, ჭეშმარიტი გავაკეთოთ.

და ის, რასაც ეს მხატვრები აკეთებდნენ - ეძებდნენ ფორმას, უჩვეულოს, სხვადასხვანაირად ეძებდნენ, სხვადასხვა ტიპის დეფორმაციით, სხვადასხვა წყაროები ჰქონდა ამ დეფორმაციებს (უფრო სწორად, დეფორმაციებს კი არა, რეალობის ტრანსფორმაციებს) ან, თუნდაც, უსაგნო ხელოვნებას, რომელსაც დროდადრო მიმართავს ირაკლი ფარჯიანი, თუმცა უსაგნო მხატვარს ვერ დაარქმევ. პარალელურად, თითქმის ერთსა და იმავე დღეს, აკეთებდა უსაგნო სურათსაც და საგნობრივსაც. დაბოლოს, მისი ბოლო სურათი, რომელიც სრულიად გასაგებელი რამ არის. ეს არის აბსტრაქტული მოტივი, რომელიც პეიზაჟად გადაიქცა; აბსტრაქტულმა ფორმამ დაბადა პეიზაჟი - ეს სრულებით წარმოუდგენელი რამ არის, მაგრამ ასეა! რაღაც უშველებელი შავი კლდეა, რომელიც, ნამდვილად, შავი ლაქა იყო და, უცხად, გახდა კლდე! ირაკლი, ცხადია, მიხვდა, რომ ეს მოხდა, მაგრამ გასაოცარი რამაა - როგორ შეიძლებოდა ეს მომხდარიყო?! რა ხდებოდა და რა იქნებოდა ამის მერე - არ ვიცი; ეს, ცხადია, საიდუმლოა, მაგრამ ასეთი რამ ხდებოდა! და ყველა მათგანი იმ ამაღლებულზე, მშვენიერზე, თუნდაც, ტრაგიკულის მშვენიერებაზე ყვებოდა - მაგალითად, ლევან ჭოლოშვილის თემა ეს არის. თუ გია ბუღაძეს ისტორიაში მისტიკურად მშვენიერი იტაცებს, ნახევრად ლეგენდარული წიაღი, საიდანაც რაღაც მიღმური გადმოდის, ლევანისთვის მეტაფიზიკური (მასთანაც მეტაფიზიკური და მიღმურია) გადის ისტორიულ დრამებზე, ისტორიულ ტრაგედიებზე, ბიოგრაფიულ ტრაგედიებზე - ამიტომ ხატავს ამდენ წაგებულს, დაღუპულს. მისთვის ხელოვნება გამახანგრძლივებელი თუ გამაუკვდავმყოფელი უნდა იყოს ამათი, ვისაც არ გაუმართლა ამ წუთისოფელში - ის ასე ხედავს. ირაკლი ფარჯიანი მშვენიერ-მისტიკურში, მშვენიერიდან სულიერზე გადასულში, ემოციური სითბოთი გადადის

მიღმურ სამყაროში - ასე ეძებს ამ მიღმურს, ასე ეძებს ღვთაებრივს. ამიტომ პორტრეტს აკეთებს უხვად, სადაც ემოციური კონტაქტი აქვს მოდელთან და, მე მგონი, ისიც გაყავს სადაც ამ ყოველდღიურობიდან, დღევანდელიდან. გასაოცარი ნატურმორტები აქვს, სადაც ყველა ყვავილი ლამის ანგელოზია - აშკარად, სხვა ბუნების მატარებელია, რაც არავითარ ბოტანიკაზე, ფლორაზე, საერთოდ, არავითარ მიწიერზე არ დაიყვანება და ისინიც წკრიალებენ და ჟღარუნობენ - „ვით ეყვანნი ამას ჟღერენო“ - რუსთველი რომ ამბობს მოციქულებზე; რაღაც სხვას გვაუწყებენ.

აღბათ, ადამიანებს ყველაფერი სხვადასხვანაირად ახსენდებათ. ჩემთვის ეს იყო ძალიან ბედნიერი წლები, ბედნიერი იმ თვალსაზრისით, რომ სავსე იყო იმედით, მოლოდინით, ძალიან საინტერესო ყოველდღიური ურთიერთობით და ამ ურთიერთობიდან დაბადებული შემოქმედებითი ბიძგებით - იმათთვის არ ვიცი, ჩემთვის ასე გახლდათ.

და კიდევ ერთი - რა თქმა უნდა, ყველა ამ ადამიანს ჰქონდა ძალიან ბევრი ფიქრი ქართულზე. ამ აზრით, ჩვენ, აღბათ, ნაციონალისტები ვართ (და იკრუნჩხება ახლა ნახევარი ჩვენი ლიბერალია) და ჩვენ (თუ გნებავთ, თავხედობად ჩამომართვით) ნამდვილად იმ ქართული ტრადიციის გამგრძელებლებად ვგრძნობდით თავს, ვკითხულობდით იმ ძველ ადამიანებს, ყოველთვის მათი სახელები, სახეები და ნაფიქრი გვქონდა თვალწინ, ყურში და მეხსიერებაში. ჩვენთვის ყველაფერი ნამდვილი ქართული (ეროვნული, ქართულ ტრადიციაში) ნიშნავდა ნამდვილად უნივერსალურს ზიარებულს, თუ არადა, მას ჩვენთვის ღირებულება არ ჰქონია; ჩვენთვის ქართული ნიშნავდა იმას, რაც წილნაყარია ყველაფერ საუკეთესოსთან, რაც კი იცის ხილულთა და არახილულთა მომცველმა ქვეყნიერებამ; ჩვენთვის საქართველოს დამოუკიდებლობა ეს უბრალოდ რაღაც ქაღალდზე ხელმოწერა კი არ იყო, არამედ ეს იყო შესაძლებლობა აი ამ, ჩვენ მიერ განცდილი უნივერსალურის განხორციელების და (საბოლოო ნატვრაში, რომელიც ჩვენ ყველას გვქონდა) იმგვარ სახელმწიფოდ განხორციელების, როგორც მხოლოდ ჩვენი სახელმწიფო შეიძლება იყოს.

მე დიდი იმედი მაქვს, რომ ცოტაა ადამიანი, ვისაც მართლა სჯერა, რომ, თუნდაც, პარლამენტარულად დემოკრატიული ქვეყნები, მაგალითად, საფრანგეთი და გერმანია, ერთნაირი ქვეყნებია. თუ მართლა ვინმეს ასე ჰგონია, წაბრძანდეს იმ ქვეყნებში და იცხოვროს ორ-ორი თვე და თვითონვე ნახავს, რომ ისინი სხვადასხვანაირად ცხოვრობენ - არც შეიძლება სხვაგვარად იყოს. იტალია და უნგრეთი რომ ერთნაირი ქვეყანა ჰგონიათ - ეს ხომ სასაცილოა! ამიტომ ჩვენ გვინდოდა, ჩვენი ქვეყანა კარგი ყოფილიყო იმგვარად, როგორც მას შეუძლია, თავისი მონაცემებით - ზომით და ადამიანების ტემპერამენტით დაწყებული და იმ დაგროვებულით, იმ ისტორიულ-სულიერი დანატოვარით, რომელიც ჩვენ გვაქვს;

სხვას - სხვა აქვს, ამიტომ მისი ქვეყანა სხვანაირი უნდა იყოს. ეს არ გახლავთ ის, რასაც რუსები თავის განსხვავებულ ისტორიულ გზაზე ამბობენ, რომელიც, რატომღაც, უკუღმა გზა უნდა იყოს - ყველა ზევით მიდის და იმან თავდაღმართზე უნდა იაროს! ამაზე არ არის საუბარი. უბრალოდ, იმ საყოველთაო ღირებულებებისკენ სვლა (მე დღესაც ასე მიმაჩნია; არ ვიცი, რას ფიქრობენ ჩემი მეგობრები ახლა) ვერ იქნება ისეთივე, როგორც ჰოლანდიელს აქვს. იმიტომ კი არა, რომ ჰოლანდიელის გზა აუცილებლად ცუდია (მე კი მგონია, ისეთივე გამრუდებულია, როგორც ჩვენი), მაგრამ, უბრალოდ, არ შეიძლება ამსტერდამიდან და თბილისიდან ერთი და იგივე გზა მიდიოდეს სადმე - თუნდაც, ჩვენ ერთი მიზანი გვქონდეს. ჯერ ერთი, ასეთი მიზნები, შეიძლება, მხოლოდ ღირებულებათა სამყაროში დაემთხვეს და ჩვენ სხვადასხვა ფორმები მოგვინდეს. რატომაც არა, რა არის ამაში ასეთი შეუძლებელი?! მართალია, დღეს ამაზე ლაპარაკი არ შეიძლება და უკვე ყველაფერი ერთნაირი უნდა იყოს, მაგრამ ძალიან მალე გაირკვევა და, ჩემგან განსხვავებით, ჩემი მსმენელების დიდი რაოდენობა ამას უთუოდ მოესწრება, როცა აღმოჩნდება, რომ ეს ასე არ არის და თურმე, სხვადასხვა რაღაც უნდა იყოს; თუნდაც, დღესაც ასე არ არის?! რომელიღაც ქვეყანა უნიტარულია, როგორც საფრანგეთი, რომელიღაც - ფედერალური, როგორც გერმანია, რომელიღაც - კიდევ მესამენაირი; ზოგი - ასეთი რესპუბლიკაა და ზოგიც - ისეთი. ძალიან არსებითი სხვაობებია იქ. ჩვენც ასეთი რამ გვინდოდა (ოლონდ, არა რესპუბლიკა - მაგრამ ეს სხვა ამბავია).

ჩვენს თაობაშიც, პარალელურად, სხვა ჯგუფებიც იყო. მაშინ ასე ჩანდა - ყველაზე ალტერნატიულ ჯგუფში იყვნენ ის მხატვრები, რომლებსაც თავი ალექსანდრე ბანძელაძის გარშემო მოეყარათ, თუმცა, იქაც, ღირებულებითი თვალსაზრისით, მსგავსი რამ იყო - ის ადამიანებიც ეძებდნენ რელიგიურს, მაღალს, უნივერსალურს. ასე იყო თვითონ ბ-ნი შურა (როგორც მას ეძახდნენ) და ასე იყვნენ მისი შეგირდებიც - ილიკო ზაუტაშვილი, გელა ზაუტაშვილი, ლუკა ლასარეიშვილი, გია ებგვერაძე; ისინიც ყველანი აქეთკენ მიდიან, ოლონდ მაინც სხვანაირად. ჩვენ (თუ შეიძლება ჩვენობით მოვიხსენიო ზემოთ დასახელებული მხატვრები) მაინც უფრო მეტს ვფიქრობდით ეროვნულზე, ვიდრე ისინი - მათთან უფრო მეტი იყო დასავლურ-თანამედროვეზე გაპარული მზერა. ჩვენც ვუყურებდით იმ დასავლურს, თვალები დახუჭული კი არ გვქონდა - ვეცნობოდით, მოგვწონდა, არ მოგვწონდა, რაღაცას ვიწონებდით, რაღაცას ვიწუნებდით, მაგრამ იქ უფრო ერთმნიშვნელოვანი იყო ორიენტირი, ვიდრე ამ რომანტიკულ ჯგუფში. ეს გარკვეულ დაძაბულობასაც ბადებდა, თუმცა, სურვილი არავის ჰქონია და არც მისულა საქმე ღია დაპირისპირებამდე. ყოველ შემთხვევაში, ისინი ცალ-ცალკე იფინებოდნენ და არ არის შემთხვევითი - შურა ბანძელაძის ჯგუფის გამოფენა „მხატვრის სახლში“ და გია

ბუღაძის და ლევან ჭოდოშვილის ერთობლივი გამოფენა სახელად „ისტორიიდან“ განცდილ იქნა, როგორც ორი ნაკადის ერთგვარი მანიფესტი. ეს მართლაც ძალიან მნიშვნელოვანი გამოფენები იყო პირადად ჩემთვის, რადგან მე ამ პირველ ნაკადთან უფრო ახლოს ვიყავი - უფრო მემნიშვნელოვნებოდა, ვიზიარებდი მათ სწრაფებს; მაგრამ, მგონია, რომ ეს საზოგადოებრივადაც ასე იყო - ყოველ შემთხვევაში, ბევრი ათწლეულის განმავლობაში ცოტა იყო გამოფენა (მათ შორის, კარგი გამოფენებიც), რომელმაც ასე ალაპარაკა საზოგადოება, როგორც ეს ორი იყო. ასე მოვედით ჩვენ „პერესტროიკის“ ხანანდე, რომელსაც, თითქოს, უნდა მოეტანა სიახლე (რაც თვალსაზრისით, შეიძლება მოიტანა კიდევ), მაგრამ, რა თქმა უნდა, ოდნავადაც ვერ განახორციელა ის, რასაც სიტყვიერად გვპირდებოდა. ჩვენ (ჩემს გარშემო მყოფ ადამიანებზე ვამბობ ახლა) ეჭვი არ გვეპარებოდა, რომ ეს ყველაფერი ტყუილია, მაგრამ ვიღაცებმა სიმართლედ მიიღეს. და მაინც, თუნდაც ტყუილმა, გააჩინა გარკვეული შესაძლებლობები და, დამატებით, ბზარები კი არა, უზარმაზარი ნაპრალები ამხანაგების - ლენინის, სტალინის, ტროცკის და სხვათა - მიერ შეჭედილ შენობაში. ამ ნაპრალებში სხვადასხვა რამ შემოვიდა - შუქიც, მღვრიე წყალიც, ძალიან ბევრი რამ. და დაიწყო ის ხანა, რომელშიც ჩვენ დღესაც ვცხოვრობთ და ჯერ არ დამთავრებულა. მის შესახებ უკვე შემდეგ და, ვფიქრობ, საბოლოო, დამასრულებელი ლექციისას მოგახსენებთ.